

Szerkesztői előszó

Kezdjük, mindenekelőtt, az önreflexióval. Mivel a gyerek- és ifjúsági irodalom jelen-ségével, az ide sorolható művekkel, s tágabb értelemben a gyerekkultúrával foglalkozó diszciplínák ugyanolyan számosak, mint az irodalmi kultúra bármely más szeletével foglalkozó irányzatok, s mivel a kultúra ezen terepének kutatása mind nemzetközi viszonylatban, mind hazánkban is komoly hagyományokkal bír, ezért *általánosan* a gyerek- és ifjúsági irodalom témára építeni valamely kiadványt valójában vaskos anakronizmusnak számít manapság. Hogy mégis megtesszük, akár itt, a *Studia Litteraria* hasábjain is, annak egyszerű oka van: meglátásom szerint a magyar nyelvű tudományos gyerekirodalom-kutatás – az ország határain belül és azokon kívül eső műhelyek minden törekvése és eredménye mellett és ellenére¹ – még mindig nem érte el azt a kritikus tömeget, amelyen túl egy gyerek- és ifjúsági irodalomnak szentelni egy kötetet, különösebb sajtószerű koncepció nélkül, tulajdonképpen kevés érdemmel és haszonnal bírna. Úgy vélem, hogy jelenleg abban a fázisban vagyunk, hogy a gyerekirodalom kutatásának tudományos eredményeit nagyon is szükséges újra és újra összegyűjteni: konferenciákon, konferenciakötetekben, tematikus lapszámokban egyaránt. A helyzet árnyalja az is, hogy a nemzetközi szinten is jelennek meg általános, vegyes gyerekirodalmi kiadványok mind a mai napig: jóllehet, az akár műfaji, akár módszertani, akár kultúratudományos irányzatok általi szűkítés sem ritka. (A félreértések elkerülése végett azonnal tegyük hozzá: az általános és a vegyes profil, illetve a tematikus, szemléleti vagy diszciplináris szűkítés hiánya természetszerűleg nem a koncepciótlanságot jelenti. Szerkesztőtársaimmal világos preferenciák szerint igyekeztünk érvényesíteni elképzeléseinket.)

Mindemellett, természetesen, az a törekvés is hasznos, amikor a tematikusság gettójából úgy igyekszünk kiszabadítani a gyerekirodalom tanulmányozását, hogy teljesen más megközelítésű antológiákban helyezünk el ilyen tárgyú tanulmányokat. A *Studia Litteraria* erre is többször tett kísérletet, amennyiben a jelen lapszámban is szereplő Pataki Elvirától és Varga Emőkéától közöltünk vonatkozó írásokat korábban a *Médeia-interpretációk* és az *Élő antikvitás*, valamint a *Kép, látvány, szöveg* című lapszámainkban. (De Kérchy Anna dolgozata a nonszensz poétikájáról az *Angolszász világokban* szintén tárgykörünk határterületét jelenti.) S hogy folytassam az önkritikus reflexiók

¹ Ezúttal a műhelyek sorolása helyett hadd említsek csak néhány tematikus lapszámot az utóbbi időből olyan folyóiratoktól, amelyek egyébként nem különösebben kitüntetett szemlélői a gyerekirodalomnak (s ezek között van magyarországi, romániai, szlovákiai és szerbiai orgánium is): *Korunk* 2013/9. (*Gyermek-kultúra – Gyermekirodalom*); *Korunk* 2014/7. (*Kamaszkor*); *Parnasszus* 2016/nyár; *Szépirodalmi Figyelő* 2012/5.; *Alföld* 2016/9. (*Gyerek- és ifjúsági irodalom*); *Irodalmi Szemle* 2016/6.; *Híd* 2015/11.

sorát: bizony, ezt tulajdonképpen majd mindegyik másik számunkban is megtehetjük volna, hiszen, hogy csak a jelen sorok írója által társszerkesztőként jegyzett másik kötet említsek, a Borbély Szilárd-számunk is kiegészülhetett volna a szerző (jóllehet, nem túlságosan nagy számú) gyerekirodalmi szövegeinek² olvasásával (a szintén határesetként említhető *Míg alszik szívéünk Jézuskája* című mű érintőlegesen ugyan szóba kerül).

Mindezekből alapvetően két tanulságot igyekszem levonni: az egyik, hogy a gyerek- és ifjúsági irodalom olvashatósága és értelmezhetősége, tanulmányozása ugyanazon diszciplínák, elméleti megközelítések alapján zajlik, mint a hagyományos irodalomé. A pszichoanalitikus, gender-központú, dekonstrukciós, az emlékezhely-kutatás felőli és egyéb modellek teljes mértékben relevánsak a gyerek- és ifjúsági irodalom és határterületeinek vizsgálata során is. (A társadalmi nemek felőli értelmezésre láttunk példát a *Mesebeszéd* című, jelen lapszámban is gyakran hivatkozott, jelentős tanulmánykötetben is.³) Emiatt elérkezettnek látszik az idő arra is, hogy olyan kiadványok jelenjenek meg, amelyek kifejezetten valamelyik megközelítés felől olvassák végig a gyerekirodalom gazdag történeti anyagát.

A másik, a lapszám szerkesztésére vonatkozó tanulság az, hogy mindezek tudatában egy vegyes profilú kötet összeállításába fogni több szempontból sem egyszerű: egyfelől tisztában kell lenni azzal, hogy a vegyes profilhoz ugyanúgy hozzá kell, hogy tartozzon a koncepciózusság, illetőleg ezzel összefüggésben a gyerekirodalom-kutatás eddigi történetének és teljesítményének lehetőség szerinti tiszteletben tartása. Esetünkben ez részben azt jelenti, hogy igyekeztünk a létező hazai műhelyekből többeket is megszólítani (volt, aki elfogadta meghívásunkat, és adott is anyagot, s volt, aki elfogadta bár, de sajnos a határidők csúsztatásának lehetőségével élve sem tudott írásával elkészülni), másfelől a szemle rovatban két szakkritikában reflektálunk két műhely⁴ fontos vállalkozására. Továbbá azt is jelenti, hogy szerzőinket úgy kértük föl, hogy itteni munkájuk maga tegye nyilvánvalóvá, hogy milyen kutatások folytak nagy erővel az utóbbi évtized(ek)ben a gyerekirodalom területén. (Sajátos, de nem tanulságok nélküli eset, hogy az egyik szerzőnk végül épp azért mondta vissza írását, mert már előrehaladott állapotában szembesült egy kolléga meglévő munkájával a témában, s az arra történő reflektálás, arról történő továbbbrugszkodás végképp kilóditotta őt a vállalható időhatárokból.) Bízunk benne, hogy a dolgozatok reflexiós és referenciális mezeje, hivatkozási sora maga is meggyőző képet ad arról, hogy a gyerekirodalom kutatása igenis jelentős

² Elsősorban a *Frisz tinta!* című kortárs gyerek-líra-antológiában (Pagony, 2018) szereplő versekre, illetve a Koinónia sorozatában („bibliai történetek gyermekek számára”) megjelent *Fény a magasból* (2007) című munkára gondolhatunk, amely a karácsonyi történet gyermekek számára történő újraírása.

³ *Mesebeszéd: A gyerek- és ifjúsági irodalom kézikönyve*, szerk. HANSÁGI Ágnes, HERMANN Zoltán, MÉSZÁROS Márton, SZEKERES Nikolett, Bp., Fiatal Írók Szövetsége, 2017. A gender-szemponutú írást Sebesi Viktória jegyzi.

⁴ A Debreceni Egyetem hajdúböszörményi Gyermeknevelési és Gyógypedagógiai Karának Irodalmi, Kommunikációs, Kulturális Antropológiai Tanszékéhez kötődő gyerekirodalmi, meseelméleti- és történeti kutatócsoportjára, valamint a Károli Gáspár Református Egyetem Gyermek- és ifjúsági irodalom szakirányú továbbképzésére épülő, folyamatosan bővülő és kiszélesedő kutatómunkára gondolok.

fejlődésen megy keresztül az utóbbi időben, komoly hozzászólások érkeznek, és egyre többen egyre szívesebben csatlakoznak a tudományos és kritikai diskurzushoz (gondoljunk eközben bármit is arról, hogy a gyerekirodalom-kutatás, és pláne a -kritika, minden fejlődés ellenére, hol és milyen szinten is tart jelenleg a magyar nyelvterületen). A lapszám tervének összeállításakor egyébként azzal szembesültünk szerkesztőtársaimmal, Gesztelyi Herminával, Herczeg-Szép Szilviával és Lapis-Lovas Anett Csillával, hogy ha szeretnénk minden, általunk nagyra becsült gyerekirodalmi kutatót fölkérni, akkor nem is két, de inkább három kötetben kellene gondolkodnunk – ezt fontolóra véve gondoltuk úgy, hogy mégis sokakat szólítunk meg a diszciplína már gyakorlott művelői közül, de ugyanúgy számítanánk fiatal, illetve, a diskurzus szélesítéseként és frissítéseként, a névjegyüket a gyerekirodalom témájában mindez idáig még le nem tévő kollégák jelenlétére is. (Dörzsölt szerkesztőként természetesen sejtettük: aligha fog minden beérkezni.)

Ezen a ponton szükséges szóba hozni azt a körülményt, hogy a „gyerekirodalom” nem pusztán tematikus szerveződést jelent, s nagyon sok szálon kapcsolódik a nem szövegalapú médiumokhoz egyfelől, az alkalmazott irodalmi szempontokhoz másfelől. Hiszen bármennyire is szeretjük hangoztatni, hogy a gyerekirodalom (illetve annak tudományos reflexiója) ne legyen a pedagógia kiszolgálója, a szakmai legitimációs törekvések teljes mértékű támogatása mellett nyilvánvaló hiba volna az is, ha a pedagógiai és didaktikai, illetőleg módszertani szempontokat és kérdéseket tökéletesen elhanyagolnánk. Arra törekedtünk tehát, hogy a magas színvonalú irodalomtudományos megközelítések mellett kötetünkben szerepeljenek kifejezetten módszertani, illetőleg az alkalmazást segítő dolgozatok is (ezek külön blokkban kaptak helyet), valamint nem bántuk, ha valamelyik írásban (legyen szó akár meséről, gyerekkönyvről vagy ifjúsági regényről) a poétikai szempontok mellett ezek a megfontolások is részlegesen érvényesülnek (mint például Lapis-Lovas Anett Csilla és Novák Zsófia írásaiban). S amennyiben a gyerekirodalmat nem írott szövegszerűségében fogjuk föl (akár a legkisebbek számára készült kiadványokat, akár a későbbi könyvek képi összetevőit vesszük), illetőleg ha a gyerekkönyveket mint tárgyakat és mint vizuális tartalmak gyűjtőhelyét gondoljuk el, valamint ha a kisgyerekkor kultúrájának az újabb médiumokhoz kapcsolódó szegmenseit vizsgáljuk, akkor a művészettörténet és -elmélet, a vizuális tudományok, a vizuális antropológia diszciplínáit is hasznos, érdemes, szükséges bevonni a gondolkodásba. Emiatt ahogyan az újabb gyerekirodalmi kiadványokban, valamint a vonatkozó konferenciákon megfigyelhető, általában külön blokkot, szekciót vagy – mint az a 2018. november 23-24-én rendezett (a MISZJE és a Hubby, illetve Szekeres Nikoletta által szervezett), *A gyerekirodalom nagykorúsítása* című konferencia esetében – saját előadói napot jelölnek ki a vizualitás szempontja számára. (A megnevezett tavalyi konferencia előadásai közül jelen kiadvány számára elkértük Kérchy Anna és Margittai Zsuzsa dolgozatát.) Sőt, az utóbbi évek tapasztalatai alapján azt mondhatom, hogy a vizualitás felől közelítő előadások és tanulmányok, szekciók frissebbek, elevenebbek és sok esetben mélyrehatóbbak: ez természetesen csak egyéni benyomás, s legfőlőbb

nagy általánosságban érvényes, ám talán érzékelteti azt, hogy a meg-megújuló gyerek-irodalom-kutatásba termékeny és izgalmas szemléletet és megközelítéseket, látványos (újra)értelmezéseket hozott a képiség kutatása. Hasonlóan talán ahhoz a folyamathoz, hogy a kortárs gyerekkönyveket figyelve sok esetben a könyvtárgyjelleg és a vizualitás, s talán ritkábban a szöveg tekintetében szembesülünk vibráló frissességgel és szellemi izgalommal (bizonyos esetekben, mint például Máté Angi és Rofusz Kinga vagy Kollár Árpád és Nagy Norbert találkozásakor, avagy Dániel András maga által írt és rajzolt könyvei esetében a kettő kéz a kézben járt).⁵ A kortárs gyerekkönyvek létrejöttében a vizuális szakemberek – a könyvtervezők és az illusztrátorok – szerepe olyannyira döntő, hogy több esetben inkább a képekhez járuló szöveges illusztrációról beszélhetünk, s ha minőségi és kritikai szempontokat is tekintetbe veszünk, akkor bizony nem egyszer elmondható, hogy a könyvet a vizualitás emeli ki a középszerűségből. S nem pusztán a képi illusztrációkról szükséges ilyenkor beszélni, hanem a könyv teljes vizuális és tipográfiai elrendezéséről.⁶

Kötetünk szerkezetének kialakításakor a dolgozatok párbeszédességére csakúgy figyeltünk, mint tanulmányozást és felhasználást segítő csoportosításra. A kortárs gyermekköltészet vizsgálatakor három markáns és alapos értelmező tanulmányt gyűjtöttünk egybe, amelyek mindegyike elméleti alapvetésekkel is szolgál, a gyereklíráként történő olvasás problémáját boncolgatva. Pataki Viktor és (az egyébként kiváló költő) Miklya Zsolt két olyan életmű vonatkozó szeletét vizsgálja, amely életművekben eddig a nagyon fontos gyerekirodalmi kötetek talán kevésbé kerültek fókuszba: Oravecz Imre *Máshogy mindenki más*, illetve Takács Zsuzsa *Rejtjeles tábori lap* című kötetéről van szó. Mészáros Márton Kovács András Ferenc *Árdeli szép tánc* című válogatáskötetéről szólva a vizuális és audiális közvetítés lehetőségein is gondolkodik, a kiadvány multimédiális jellegét állítva a középpontba. Az első blokkot zárja Makkai Kinga rendkívül hasznos áttekintő tanulmánya az erdélyi gyerekirodalomról, amely értelemszerűen – bár nem kizárólag – költészettel foglalkozik, történeti és értelmező igénye alapján e helyre kívánkozik, s egyben nagyszerű átvezetést is jelent a következő blokk irányába, amely a mesemondás és a mesei tradíció nyomába indul.

A mesei történetmondás lehetőségeit firtatja Bálint Péter a példázatoság, Kustárné Almási Zsuzsanna pedig a biblikusság, Kérchy Anna a tündérmese-hagyomány felől. Lapis-Lovas Anett Csilla egy bibliai történet kortárs újramondását értelmezi (Szokács Eszter és Nagy Norbert *Mózesében*), Gesztelyi Hermina pedig a „Piroska és a farkas” (Pirosbúbocska, Rotkäppchen) meséjének kortárs változatainak tesz föl izgalmas

⁵ MÁTÉ Angi, ROFUSZ Kinga, *Az emlékfoltozók*, Magvető, 2012; KOLLÁR Árpád, NAGY Norbert, *Milyen madár*, Csimota, 2014. Dániel Andrásról egyebek mellett a Kufli-sorozatot vagy az *És most elmondom, hogyan lifteztem* című könyvet (Pagony, 2017) említhetjük.

⁶ Bár igazságtalan lehet bármiféle kiemelés, mégis – a korábban már szóba hozottakon túl – a teljesség igénye nélkül említsünk meg néhány kiváló hazai vizuális szakembert: Szabó Imola Julianna, Szalma Edit, Remsey Dávid, Szegedi Katalin, Keszeg Ágnes, Kárpáti Tibor, Takács Mari, Grela Alexandra, Makhut Gabriella, Maros Krisztina, Schall Eszter, Kürti Andrea.

kérdéseket. Érdekesítő dialógus alakul ki utóbbi dolgozat és Margittai Zsuzsa – a vizualitást a középpontba állító blokkba sorolt – tanulmánya között, amely a Piroska-mese képi illusztrációit veszi sorra (s mint majd láthatja az olvasó, ahogyan Gesztelyi írása sem nélkülözheti, s nem is nélkülözi a vizuális szempontokat, úgy Margittai is figyelmez a narrációs kérdésekre). Révész Emese nagyszabású munkája – amelynek értelmezői tekintete messze túllát a Design-könyvek egyébként sem szűkös szemhatárán – a rengeteg egyéb példa mellett szintén utal a Piroska-feldolgozások kortárs reneszánszára. Varga Emőke az interaktív mesekönyvekről közöl kifejezetten hiánypótló írást, Szinger Veronika pedig az újszülött kortól kezdve vizsgálja a látás-olvasás kondícióit pedagógiai szempontokat is érvényesítő szövegében. A képi kultúra szekcióját Hermann Zoltán elméleti és történeti megfontolásokat egyaránt izgalmasan mozgósító tanulmánya vezeti be, s Maksa Gyulának a képregény médiumába bevezető tanulságos szövege zárja.

Maksa írása már átvezetést jelent a korosztályi váltás, az „ifjúsági”, illetve a young adult irodalom problémái felé, amelynek főbb kontextusait és irányvonalait Torbó Annamária térképezi föl. Herédi Károly a délvidéki ifjúsági prózát, Pataki Elvira a YA fantasy és az antik örökség kapcsolatát vizsgálja, valamint meghatározó művek olvasatait kapjuk Novák Zsófia (*Tizenhárom okom volt*), Kis Gábor (*Harry Potter*) és Kovács Gergely (Janne Teller: *Semmi*) munkáiban. Meggyőződésem szerint mindhárom utóbbi szöveg oktatási segédanyagként is hasznosítható, ugyanakkor ez elsősorban Fenyő D. György és Gombos Péter módszertani dolgozatainak kifejezett célja. Az alkalmazott gyerekkultúra egy sajátos, egyre inkább népszerű jelenségére, a papírszínházra mutat rá Simon Krisztina írása (amely médium előkerül korábban már Révész Emese dolgozatában is). Kötetünket Petres Csizmadia Gabriella és G. Gödény Andrea szakrecenziója zárja.

* * *

„Kóborolok holdtutajon, / holdtutajon magamba, / csillag akad hajamba, / holdtutajon magamba” – olvassuk Kovács András Ferenc *Tavaszi szél* című versében. Holdtutajon kóborlóként éreztük magunkat mi is szerkesztőtársaimmal, amíg kalandoztunk, s bejártuk ennek a lapszámnak az útját a különböző gyerekirodalmi csillagok (könyvek, szerzők, versek, rajzok, festmények, tanulmányok, konferenciák...) rengetegében, melyek közül hol egyik, hol másik akadt hajunkba, s vittük – visszük – ekképp magunkkal. Szesélyes járművünk érthetően nem járhatta be az univerzum minden szegletét, ám ajánljuk kötetünket – izgalmas utazást lehetővé tevő holdtutaj gyanánt – az olvasó számára is, bízva abban, hogy az ő haja sem marad érintetlen.

LAPIS JÓZSEF